

แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการความร่วมมือของชุมชนในลุ่มน้ำน่าน

GUIDELINE FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT BY COMMUNITY COOPERATION PROCESS OF NAN RIVER BASIN

ดวงกมล บางชวด¹ อุบลวรรณ หงส์วิทยากร² เฟื่องอรุณ ปรีดีดิลก³ ภัทร ยืนยง⁴ และสุพรรณ แก้วม่วง⁵
Doungkamol Bangchud¹ Ubonwan Hongwityakorn² Fuangarun Preededilok³
Phathara Yuenyong⁴ and Supornrana Kaewmoung⁵

¹⁻³ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Faculty of Education, Chulalongkorn University
E-mail: jaydougkamol@gmail.com

⁴ นักวิชาการอิสระ
Independent academic

⁵ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Faculty of Education, Chulalongkorn University

Received : December 5, 2023

Revised : May 1, 2024

Accepted : June 30, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาความร่วมมือของท้องถิ่นลุ่มน้ำน่านที่ร่วมพัฒนากับเขื่อนสิริกิติ์ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการความร่วมมือของชุมชนในลุ่มน้ำน่าน เก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้แทนชุมชนจากลุ่มน้ำน่าน 5 จังหวัดคือน่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์

ผลการวิจัยพบว่า ความร่วมมือของท้องถิ่นและเขื่อนสิริกิติ์มี 3 ประการคือ 1) การริเริ่มของเขื่อนสิริกิติ์จัดการเสวนาด้านน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ตั้งแต่ในปี 2557 ในภาวะที่มีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ มีเป้าหมายเพื่อเปิดเวทีให้ทุกชุมชนสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันเพื่อลดความขัดแย้งผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและวางแผนเรื่องการบริหารจัดการน้ำร่วมกันผ่านระบบออนไลน์ 2) เขื่อนสิริกิติ์สนับสนุนงบประมาณและหาผู้สนับสนุนการดำเนินโครงการต่างๆ และ 3) ชุมชนริเริ่มก่อตั้งวิสาหกิจพึ่งตนเอง เช่นกลุ่มการปลูกมะม่วงหิมพานต์ กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเขื่อนสิริกิติ์สนับสนุนด้านการให้ความรู้และการตลาด ส่งผลให้หลายชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้การร่วมมือกันแก้ไขปัญหาทั้งที่เขื่อนสิริกิติ์มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการที่สำคัญคือ 1) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน เอกชน และภาครัฐในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มุ่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการริเริ่มของชุมชน 2) การติดต่อสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพ สมาชิกจากหลายชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวิธีการบริหารจัดการน้ำ การสร้างรายได้จากการเกษตร นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนหลายประการ อาทิ การขจัดความยากจน การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนพร้อมใช้งานสำหรับทุกคน การสร้างงานที่มีคุณค่าเศรษฐกิจที่เติบโต รวมถึงการสร้างรูปแบบการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน

คำสำคัญ

เขื่อนสิริกิติ์ ลุ่มน้ำน่าน การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ความร่วมมือ

ABSTRACT

The objective of this research is to 1) study the community cooperation of Nan River Basin and Sirikit dam 2) study guidelines of community sustainable development by cooperation process of Nan River Basin. The research collected data from 5 provinces ; Nan, Uttaradit, Phichit, Phitsanulok and Nakhon Sawan.

The result found that community and Sirikit Dam cooperate in 3 ways; 1) Sirikit dam initiated annual meetings of community from upstream, midstream, and downstream since 2014 during the water management crisis. The objective of the meeting was to reduce conflict between the communities and planned to manage water together via online communication 2) Sirikit dam supported budget and contacted and coordinate the private sector to sponsor the community activities and 3) the community enterprises were founded as cashew nut farming group and ecotourism group by Sirikit Dam supported the knowledge and marketing. Along with the cooperation, the learning process of the community occurred to solve the problem. The success factors were 1) the process to initiate cooperative network to solve their problem by the community with private and local public sectors and 2) online communication procedure including many communities to share information about water management, agriculture goods trading that led to Sustainable Development Goals as No Poverty, Clean Water and Sanitation, Decent Work and Economic Growth and Responsible Consumption and Production.

Keywords

Sirikit Dam, Nan River Basin, Community Sustainable Development, Cooperation

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development คือแนวคิดการพัฒนาที่สมดุลเกื้อกูลกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนการเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้นของคนในอนาคต ดังนั้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นคนทุกกลุ่ม ทุกคนที่อยู่ร่วมกัน ในสังคมนั้น ๆ สหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่จะต้องบรรลุผลในปี พ.ศ.2573 จำนวน 17 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อมีความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้เพราะเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกคนโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีหลายระดับทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคมส่วนร่วมเพราะต้องทำงานร่วมกัน

หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องแผนการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยคือ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งมีบทบาทในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งแต่การสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ มาแต่อดีต หนึ่งในสาธารณูปโภคที่สำคัญคือไฟฟ้า ประเทศไทยมีโรงไฟฟ้าหลายแห่งตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และถูกทำลายลงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจึงมอบหมายให้กรมชลประทานสำรวจแหล่งทรัพยากรทางน้ำ และกรมทรัพยากรธรณีสำรวจถ่านลิกไนต์ เพื่อเป็นหน่วยงานรับผิดชอบการผลิตไฟฟ้า ในขณะนั้น เขื่อนดินขนาดใหญ่แห่งแรกของไทยคือ เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2511 ปิดกั้นลำน้ำน่าน บริเวณเขาผาซ่อม ตำบลผาเสียด อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ การสร้างเขื่อนดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้คนตลอดลุ่มน้ำน่าน สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อการดำรงชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ต้นน้ำคือ จังหวัดน่าน

และพื้นที่ปลายน้ำคือจังหวัดพิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ ซึ่งสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดคือวิถีชีวิต วิธีการเกษตร และการประกอบอาชีพในพื้นที่ที่อยู่ใกล้แม่น้ำ เช่นการเพาะปลูกพืชบางชนิด การประมง บนแหล่งน้ำธรรมชาติ ก็ไม่สามารถทำได้เพราะทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงไป (อวิช นันตะเงิน, 2557)

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา พื้นที่ลุ่มน้ำน่านได้รับการพัฒนาหลากหลายมิติ เช่นโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริพื้นที่ที่ 1-10 กลุ่มน้ำตวง (บ้านน้ำตวง, บ้านน้ำกิ้ว, บ้านสว่าง) ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2547) แก้ปัญหา ด้านความมั่นคงและการทำมาหากินเป็นหลักแหล่ง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ส่งเสริมการมีงานทำ มีรายได้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือโครงการศึกษา การศึกษาด้านแหล่งน้ำเพื่อการจัดการน้ำของลุ่มน้ำน่านเชิงกลยุทธ์ของหน่วยปฏิบัติการวิจัยระบบการจัดการแหล่งน้ำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2553) ที่เห็นว่า การบริหารจัดการแหล่งน้ำประกอบด้วย การศึกษาการไหลของน้ำลงเขื่อนสิริกิติ์ทั้งอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตเพื่อเห็นการเปลี่ยนแปลงบนเงื่อนไขที่ทันต่อสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สัดส่วนการจัดการสรรน้ำและการใช้น้ำในกิจกรรมภายในและภายนอกลุ่มน้ำ รวมถึงการจัดการรักษาความสมดุลของอุปสงค์และอุปทานน้ำในอนาคตเพื่อเป้าหมายของการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ดี ตลอดระยะเวลาที่เขื่อนสิริกิติ์เปิดใช้งาน เขื่อนสิริกิติ์ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้กำหนดนโยบายการสร้างความร่วมมือการทำงานร่วมกันของเขื่อนสิริกิติ์และชุมชนตลอดลุ่มน้ำน่านไว้ในแผนปฏิบัติการอยู่เสมอ ในแผนปฏิบัติการเขื่อนสิริกิติ์ พ.ศ.2564 กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ผลิตไฟฟ้าเพื่อความมั่นคง ยั่งยืนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Smart Energy for Sustainability)” เกิดเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองชุมชนมากมาย อาทิ 1. การดูแลผู้อพยพที่ได้รับผลจากการก่อสร้างเขื่อนทั้งด้านการอุปโภค บริโภค การศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิต (จังหวัดอุตรดิตถ์) 2. การช่วยเหลือชุมชนต้นน้ำ (จังหวัดน่าน) ในด้านการปลูกและรักษาป่าต้นน้ำ 3. ช่วยเหลือชุมชนท้ายน้ำ (จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์) โดยไม่ระบายน้ำให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชน ส่งเสริม การเลี้ยงปลาในกระชัง และ 4. ดูแลชุมชนบริเวณรอบเขื่อนในเรื่องการพัฒนาอาชีพและผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน การทำงานดังกล่าวต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ช่วงการก่อสร้างเขื่อนในปี พ.ศ.2511 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งด้วยการทำงาน อย่างเข้มแข็งทำให้เขื่อนสิริกิติ์ได้รับรางวัลการบริหารสู่ความเป็นเลิศ (Thailand Quality Class: TQC) ในปี พ.ศ. 2564 เป็นรางวัลที่มอบให้กับหน่วยงานที่ดำเนินงานแบบมุ่งเน้นความเป็นเอกภาพของหน่วยงาน มีระบบการบริหารจัดการที่ดี และปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ได้รับความพึงพอใจอย่างมากต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นส่วนหนึ่งของการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

การดำเนินงานดังกล่าวถือเป็นแบบอย่างการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ เพื่อให้ชุมชนลุ่มน้ำมีงานทำและพึ่งตนเองได้ ซึ่งกลวิธีการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือนั้นมีหลากหลายและจากรางวัลที่ได้รับแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานที่ผ่านมเป็นแนวปฏิบัติที่ดีที่ควรได้รับการเผยแพร่ให้ได้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ เพราะได้ผ่านการลองผิดลองถูก มีกระบวนการการเปิดพื้นที่ให้ได้แลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการสร้างความเข้าใจและช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขณะนั้นได้ การพบปะพูดคุย บอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาก่อนระหว่างผู้คนตลอดลุ่มน้ำเพื่อสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป เพราะเกิดจากสำนึกร่วมของผู้คน และยังเป็นภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนที่จะยืนหยัดต่อสู้กับสังคมและเศรษฐกิจภายนอกด้วยเรียนรู้การใช้ภูมิปัญญาของตนในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี (แถมสุข นุชนนท์, 2544, ธงชัย วินิจจะกุล, อ้างถึงในชูศักดิ์ วิทยายุทธ์ และคณะ, 2546 และอรรถ นันทจักร อ้างถึงในสุนทรชัย ขอบยศ, 2562)

งานวิจัยนี้ จึงได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่ดีที่เขื่อนสิริกิติ์ซึ่งได้รับรางวัลระดับชาติได้ริเริ่มดำเนินการร่วมกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ นำเสนอเป็นแนวทางกระบวนการสร้างความร่วมมือที่ชุมชนริเริ่มต่อเติมขึ้นเองจากประสบการณ์ที่ได้ดำเนินงานโครงการอื่นร่วมกับเขื่อนสิริกิติ์ แล้วนำมาปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางของตนเอง ถือได้ว่าเป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการที่คนในชุมชนต้องมองเห็นปัญหา มีความกระตือรือร้นในการที่จะแก้ไข มองเห็นโอกาสและวิธีการที่จะพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน การดำเนินงานที่ผ่านมามีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

(Sustainable Development Goals) หลายประการ สมดังความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติที่ว่า การพัฒนาที่คำนึงถึงโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันผู้คนในอนาคตภายใต้ความร่วมมือทำงานร่วมกัน อันเป็นพลังที่เข้มแข็งต่อไปสำหรับลูกหลานในอนาคตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความร่วมมือของท้องถิ่นของกลุ่มน้ำน่านที่ร่วมพัฒนากับเขื่อนสิริกิติ์
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการความร่วมมือของชุมชนในกลุ่มน้ำน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) วิธีที่ใช้ในการวิจัยคือ การศึกษาเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เครื่องมือของการวิจัยทั้งหมดได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ การพัฒนาชุมชน และการบริหารจัดการน้ำ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน (IRB) ตามระเบียบของการขอจริยธรรมการวิจัยในคน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ในรูปแบบของการพิจารณาแบบเต็มขั้นตอน (Full board review) เลขที่ 116/2565 เนื่องจากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์มีวัตถุประสงค์มากกว่าที่เขียนในบทความนี้ โดยมีกระบวนการที่เยาวชนในพื้นที่อำเภอท่าปลาเข้าร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม การดำเนินการวิจัยตามที่ได้นำเสนอในบทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) เพื่อให้เข้าใจบริบทของพื้นที่ เอกสารที่นำมาวิเคราะห์จะนำมาจากหน่วยงานของรัฐ อาทิ รายงานประจำปีของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย รายงานประจำปีของเขื่อนสิริกิติ์ แผนปฏิบัติงานเขื่อนสิริกิติ์ และเอกสารจากชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ซึ่งมีแหล่งอ้างอิงที่ชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้นำแต่ละชุมชนจาก 5 จังหวัด จำนวน 5 คน โดยเป็นคณะกรรมการกลุ่มน้ำของสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทนช.) มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับเขื่อนสิริกิติ์มากกว่า 10 ปี และได้รับการคัดเลือกจากชุมชนให้เป็นผู้ประสานงานการทำงานกับเขื่อนสิริกิติ์ในปัจจุบัน ข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการกลุ่มน้ำที่เกิดขึ้น ผลที่ได้และแนวทางการบริหารงานต่อไปจากความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน ประชาชน ผู้นำทั้ง 5 จังหวัดนั้นมาจากชุมชนอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุดรธานี ชุมชนอำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร และอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group interview) ชุมชนกลุ่มน้ำน่านที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานของเขื่อนสิริกิติ์ทั้งในจังหวัดน่าน อุดรธานี พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ แต่ด้วยสถานการณ์โรคระบาดโควิด - 19 จึงเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มผ่านระบบออนไลน์ผู้นำทั้ง 5 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 37 คน แยกกันครั้งละจังหวัดในประเด็นการสำรวจข้อมูลที่เป็นปัจจุบันทั้งจำนวนประชากร กิจกรรม ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เขื่อนสิริกิติ์มีส่วนร่วม สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ได้รับความช่วยเหลือจากเขื่อนสิริกิติ์ การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ผลกระทบของการดำเนินงานโดยเขื่อนสิริกิติ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม คุณภาพความเป็นอยู่ การส่งเสริมอาชีพ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพ ปัจจัย เงื่อนไขและประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วมพัฒนาพื้นที่กลุ่มน้ำน่านและเขื่อนสิริกิติ์จากอดีตถึงปัจจุบัน นำไปสู่แนวทางการรักษาสายสัมพันธ์ระหว่างกันไว้เพื่อนำมาวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางการพัฒนาการทำงานร่วมกันต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ประกอบด้วย 2 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 เพื่อค้นข้อมูลที่นำไปให้กับชุมชนกลุ่มน้ำน่านเพื่อให้ตรวจสอบความถูกต้องพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการทำงานร่วมกันรวมทั้งสิ้น 15 คน จากนั้นผู้วิจัยนำผลที่ได้มาวิเคราะห์เสนอร่างแนวทางการพัฒนาการทำงานร่วมกันของเขื่อน

สิริกิติ์ ชาวอำเภอท่าปลา ชุมชนตลอดลำน้ำน่านให้มีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นในการสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 จำนวน 8 คน ประกอบด้วยผู้บริหารของเขื่อนและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะนั้น และร่วมกันนำเสนอแนวทางการทำงานร่วมกันของคนในลุ่มน้ำน่านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม อย่างสมดุลต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากข้อมูลและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดจำแนกประเด็นอย่างเป็นระบบตามกรอบการวิจัยทั้งในด้านทุนของชุมชน และคุณูปการที่เขื่อนสิริกิติ์มีต่อชุมชน เพื่อให้แนวทางการพัฒนาการพัฒนายั่งยืนโดยความร่วมมือของชุมชน นำเสนอเป็นผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) ผลการศึกษาความร่วมมือของชุมชนในลุ่มน้ำน่านที่เกิดจากการร่วมพัฒนากับเขื่อนสิริกิติ์โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารจัดการน้ำ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นนวัตกรรมต้นแบบหรือโมเดลการทำงานของกลุ่มและเครือข่าย ศูนย์การเรียนรู้และโรงเรียนในพื้นที่การบริหารจัดการน้ำ พื้นที่การท่องเที่ยว พื้นที่การบริหารและส่งเสริมการจัดการป่าไม้ และพื้นที่การเกษตร และ 2) การนำเสนอผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการความร่วมมือของชุมชนในลุ่มน้ำน่าน มีรายละเอียดดังนี้

ในส่วนแรกกล่าวถึงความร่วมมือที่เกิดขึ้นของแต่ละชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากเขื่อนสิริกิติ์ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำ (น่าน) กลางน้ำ (อุตรดิตถ์) และปลายน้ำ (พิจิตร พิษณุโลก และนครสวรรค์) ที่เขื่อนสิริกิติ์ให้การร่วมพัฒนาแตกต่างกัน กล่าวคือ พื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งหากเมื่อพูดถึงจังหวัดน่าน ปัญหาใหญ่ในปัจจุบันคือเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวโดยไม่มี ความเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เนื่องจากส่วนมากเป็นผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามา ส่งผลให้เกิดน้ำแล้งและน้ำท่วมในแต่ละฤดูเวลาที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ หลายชุมชนพยายามร่วมมือกันแก้ไขปัญหาโดยจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมกันบริหารจัดการน้ำที่มีจำนวนกลุ่มมากที่สุดในประเทศไทยคือกว่า 400 กลุ่ม (สัมภาษณ์ เมษายน, 2565) อาทิ กลุ่มคนรักขีดินน้ำป่านานที่รวมชุมชนริมน้ำน่าน ในจังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 และก่อตั้งเป็นชมรมในปี พ.ศ.2560 ภายใต้กรอบแนวคิดตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมราถบพิตร ที่ว่า “ให้รักษาน้ำไว้กับดิน เก็บดินไว้กับน้ำ” ชมรมทำหน้าที่เป็น “โซ่ข้อกลาง” การทำงานระหว่างชุมชนและส่วนงานของรัฐ และชุมชนอื่น ๆ เพื่อต้องการให้การทำงานเรื่องการแก้สถานการณ์การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ และเปลี่ยนทัศนคติของคนน่านโดยเฉพาะกลุ่มที่บุกรุกทำลายป่า ปัจจุบัน ชมรมได้ประสานงานกับจังหวัดอื่น ๆ และได้คิดวิธีบริหารจัดการน้ำโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่า “ห้วยวังฝายต้น” อันเป็นวิธีที่ชุมชนดำเนินการเองได้ ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวเป็นผลจากการจัดเสวนาต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ของเขื่อนสิริกิติ์ ที่ได้ให้ความรู้เทคนิคการบริหารจัดการน้ำที่หลากหลาย และเป็นพื้นที่ที่หลายชุมชนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน โดยกลุ่มคนรักขีดินน้ำป่านาน เป็นตัวแทนของกลุ่มคนต้นน้ำทำงานร่วมกับเขื่อนสิริกิติ์โดยเฉพาะงบประมาณการสร้างฝายซึ่งจะใช้งบประมาณของเขื่อน และประสานกับหน่วยงานเอกชนอื่นๆ ในพื้นที่เพื่อทำฝายกั้นถาวรและทำอ่างเก็บน้ำไว้ใช้ในยามหน้าแล้งที่อำเภอแมริม ส่วนที่อำเภอสันติสุข เขื่อนสิริกิติ์ได้เข้ามาร่วมฟื้นฟูป่า ส่งเสริมการปลูกยางและพืชสมุนไพร และส่งเสริมชุมชนให้มีความพร้อมกับการเปิดบริการท่องเที่ยวซึ่งในอนาคต จังหวัดน่านเป็นเมืองรองที่มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ชุมชนยังริเริ่มการทำธนาคารน้ำใต้ดินตั้งแต่ปี พ.ศ.2565 พร้อมกับอบรมให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องผลกระทบจากไร่เลื่อนลอย และนำเสนอแนวทางปลูกพืชอินทรีย์สร้างรายได้ และร่วมกับอำเภอบ่อเกลือริเริ่มนวัตกรรม “คอกหูกปลูกป่า” เพื่อสอนให้ชาวบ้านทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอดด้วย และยังส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการสร้างฝายร่วมกับโรงเรียน การทดลองทำฝายและธนาคารน้ำใต้ดิน อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนจังหวัดน่าน

พื้นที่กลางน้ำ คือจังหวัดอุตรดิตถ์ มีพื้นที่ที่สำคัญคืออำเภอบ้านเขา ที่ตั้งของเขื่อนสิริกิติ์ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2511 ส่งผลให้ชุมชนท่าปลาได้รับผลกระทบเพราะต้องย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ลุ่มน้ำไปยังพื้นที่ด้านบนที่แห้งแล้ง ไม่สามารถทำการเกษตรและประมงดั้งเดิมได้และยังทำให้สถานที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนเลือนหายไป ด้วย ทั้งนี้ เขื่อนสิริกิติ์ได้ร่วมมือกับชุมชนพัฒนาใน 2 มิติที่สำคัญคือ 1) การร่วมรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะของชุมชน และ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยการสร้างงานสร้างอาชีพ สำหรับมิติเรื่องการร่วมรักษาประเพณีวัฒนธรรมนั้น ชุมชนคนท่าปลายังคงมีกิจกรรมที่มีความเฉพาะถิ่นเช่น การเล่นผีตลก การทำบุญตามประเพณี หากแต่ลดลงความสำคัญลงเรื่อย ๆ เนื่องจากเยาวชนส่วนมากย้ายไปอยู่ถิ่นอื่นเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้มากนัก ชุมชนจึงเห็นว่าควรมีการส่งเสริมให้เกิดรายได้ที่จะเป็นการดึงดูดให้เยาวชนยังอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น จึงได้ริเริ่มแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 และการเกษตรรูปแบบใหม่ที่สร้างรายได้มากขึ้น หากแต่ยังมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในบางพื้นที่ จึงมีการรวมตัวของวิสาหกิจชุมชนเรื่องการเกษตร การรวมตัวดังกล่าวเกี่ยวเนื่องกับการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก มีการรวมกลุ่มเพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย การสีข้าว อบข้าว ตลอดจนการขาย การบริหารจัดการน้ำร่วมกันจึงมีความสำคัญ หลายชุมชนดำเนินการบริหารจัดการน้ำด้วยตนเอง มิได้เข้าเป็นคณะอนุกรรมการลุ่มน้ำหากแต่ได้รับข่าวสารจากเขื่อนสิริกิติ์เป็นข้อมูลสำคัญเพื่อใช้ในการตัดสินใจทำการเกษตร นอกจากนี้ ชุมชนยังริเริ่มปลูกมะม่วงหิมพานต์เพราะได้รับความรู้มาว่าเป็นพืชที่ทนแล้งได้ และมีราคาสูง ในช่วงแรกนั้นเขื่อนสิริกิติ์ในการสนับสนุนทั้งความรู้และเทคนิคส่งเสริมการตลาด ในปี พ.ศ. 2565 พบว่ามีพื้นที่ปลูกมะม่วงหิมพานต์จำนวน 18,006.76 ไร่ ส่งขายทั้งในและต่างประเทศ ทั้งแบบผลดิบและแปรรูปในราคาสูงเพราะเป็นมะม่วงคุณภาพดี ปัจจุบันมีวิสาหกิจชุมชนที่ปลูกมะม่วงหิมพานต์หลายแห่งที่เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 ซึ่งในขณะนั้นจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนหนึ่ง เขื่อนสิริกิติ์จึงให้การสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่สามารถรวมตัวกันได้และมีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นงบประมาณ 100,000 บาท เพื่อตั้งต้นเป็นกองทุนหมุนเวียนที่กลุ่มวิสาหกิจจะนำมาใช้จ่าย เช่นการซื้อเครื่องจักร และต้องรายงานผลการดำเนินงานทุกปี พบว่า ทุกกลุ่มวิสาหกิจมีรายได้ดีและแบ่งปันกำไรให้กับสมาชิกเป็นประจำทุกปี การดำเนินงานดังกล่าวเป็นตัวอย่างที่ดีของการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชนซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองในการสร้างรายได้และยึดโยงให้เยาวชนอันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนายังคงอยู่ในท้องถิ่นอีกด้วย

สำหรับพื้นที่ปลายน้ำ ประกอบด้วย 3 จังหวัดคือ จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ สำหรับจังหวัดพิษณุโลกหรือเมืองสองแคว เป็นพื้นที่ที่สำคัญทางการค้าของกลุ่มน้ำน่าน มีกลุ่มเกษตรกรที่บริหารการจัดการน้ำด้วยตนเองโดยเริ่มจากกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานวัดพริกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ช่วงแรกประชาชนไม่มีความรู้เรื่องการบริหารจัดการเงินทำให้เงินหมุนเวียนไม่เพียงพอ ต้องกู้ยืมจากแหล่งเงินอื่น ต่อมาหลังจากการมีการเสวนากลุ่มน้ำน่านตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 พบว่าเขื่อนสิริกิติ์และชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ถึงวิธีการแก้ไข ปัญหา สิ่งสำคัญคือต้องมีการบริหารจัดการการเงินที่โปร่งใส และมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน นำมาใช้ได้จริงเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับหน่วยงานที่จะเข้ามาช่วยเหลือ เขื่อนสิริกิติ์ได้ชักนำหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมให้ความรู้และเอื้อประโยชน์ต่างๆ ได้แก่ การประสานครหลวงเพื่อนำเงินไประดมทุนและคืนกำไรให้กับสมาชิก จนในปัจจุบันมีผู้ใช้น้ำในจังหวัดพิษณุโลกเพิ่มอีก 9 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้กับประชาชนที่จะเข้าใจเรื่องการใช้ร่วมกันและการนำข้อมูลที่เชื่อถือได้มาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางการจัดการน้ำของพื้นที่ แต่ละกลุ่มเกษตรกรย่อยและการรวมกลุ่มใหญ่จะมีการจัดพื้นที่การตกลงพูดคุยเดือนละ 2 ครั้ง เพื่อมองปัญหาและแก้ไข ปัญหาบนฐานข้อมูลที่เขื่อนสิริกิติ์จะเผยแพร่ทาง Application Line และ Website เป็นประจำทุกวัน เพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลที่เป็นจริงและทันต่อเหตุการณ์เพื่อช่วยในการตัดสินใจว่าจะวางแผนการใช้น้ำอย่างไร หรือเมื่อคาดการณ์ว่าหากไม่มีน้ำจะทำการอย่างไรที่ทุกคนจะมีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอตลอดฤดูแล้ง ประชาชนเรียนรู้เรื่องการทำประปาโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ การขยายการใช้ไฟฟ้าไปยังทุ่งนาโดยรอบ การทำเกษตรลักษณะอื่นที่สร้างรายได้มากขึ้นในบางฤดูกาล เช่นการปลูกผัก อีกทั้ง ยังมีการช่วยเหลือคนพิการให้มีงานทำ เมื่อทำความเข้าใจร่วมกันแล้วจึงเกิดเป็นกิจกรรมที่ชัดเจน 3 ประการ ซึ่งได้ริเริ่มไปแล้วคือ 1) การสร้างความตระหนักถึงการรักษาดินน้ำ โดยชักชวนหลายชุมชนตลอดลุ่มน้ำปลูกป่าอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องในจังหวัด

น่านอันเป็นที่ต้นน้ำ 2) การทำบ่อบาดาลที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และ 3) การทำธนาคารน้ำใต้ดินที่บูรณาการการทำงานกับท้องถิ่นด้วย และวางแผนไว้ว่า ในอนาคตจะนำความรู้นี้เข้าไปยังสถานศึกษาตั้งเช่นในจังหวัดน่าน

จังหวัดพิจิตร ได้ชื่อว่าเป็นเมืองงามที่มีความงดงามของกลุ่มน้ำทั้งกลุ่มน่าน และลำน้ำยมไหลผ่าน และยิ่งกระจายเป็นห้วย หนอง คลอง บึงอีกมากมาย ผู้คนจึงเข้ามาจับจองที่ดินทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก จุดเด่นของการบริหารจัดการน้ำของชุมชนคือการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำของจังหวัดแต่ยังไม่มีกรรมการรวมกลุ่มจัดตั้งอย่างเป็นทางการ เช่นเดียวกับจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีด้วยกัน 3 รูปแบบคือ 1. เทศบาลเมืองพิจิตรเป็นผู้บริหารจัดการน้ำร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลตะพานหิน 2. เกษตรกรจัดตั้งกันเองโดยไม่มีส่วนราชการสนับสนุน และ 3. การบริหารจัดการน้ำแบบสหกรณ์ โดยทำงานกับเขื่อนสิริกิติ์คือของอำเภอตะพานหินจะมี 2 สหกรณ์ ได้แก่ สหกรณ์ต้นชุมแสง และสหกรณ์ไทยโรจโขน แต่ละแห่งจะมีการบริหารจัดการน้ำแตกต่างกัน จะพิจารณาจำนวนของน้ำและวันโดยคณะกรรมการ แบ่งกันดูแลและควบคุมกันเองตามแต่ตกลงกัน จะมีการประชุมพูดคุยกันหลายครั้งในแต่ละเดือน มีการตั้งกฎเกณฑ์ของกลุ่ม สหกรณ์จดทะเบียนอย่างโปร่งใส เขื่อนสิริกิติ์จะเป็นผู้ให้ความเห็น คำปรึกษาและข้อมูลต่างๆ ตามที่ชุมชนต้องการ

จังหวัดนครสวรรค์ เมืองที่สำคัญคือเมืองชุมแสงที่ต่อลงมาจากกลุ่มน่าน และเมืองคึกคักในการทำอาหารสำหรับต่อสู่จึงได้มีค่ายสำหรับกองทัพในการปราบก๊กต่างๆ และตั้งชื่อค่ายว่า คลังแสง ภายหลังเพี้ยนเป็นชุมแสง ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นชุมชนค้าขายของชาวจีน เป็นศูนย์กลางการค้าข้าวเปลือกตั้งแต่ปากน้ำโพธิ์ พิจิตร พิษณุโลก เรื่องลงมาจนถึงชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง จนถึงกรุงเทพมหานคร ภายหลังมีการสร้างสถานีรถไฟทำให้ผู้คนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาของนครสวรรค์คือจะเป็นที่รับน้ำในช่วงฤดูฝน ทำให้น้ำท่วมบ่อยครั้ง จึงต้องทำงานร่วมกับพื้นที่ต้นน้ำและกลางน้ำ โดยมีเขื่อนสิริกิติ์เป็นแกนกลางประสานงาน ชุมชนที่ศึกษาในครั้งนี้คือชุมชนคลองจระเข้เผือกซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำทำการเกษตร มีกลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลมาประมาณ 20 ปี ทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ มีกองทุนของตนเอง ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียนราว 4 ล้านบาท มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจของเกษตรกร นครสวรรค์ไม่มีปัญหาขาดแคลนน้ำเหมือนจังหวัดอื่น แต่สังเกตว่าระยะหลังมีน้ำลดลงอาจส่งผลในอนาคต การเข้าร่วมเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับจังหวัดอื่นๆ ตลอดกลุ่มน้ำ จึงได้เห็นต้นเหตุของปัญหาคือจากการตัดป่าที่ต้นน้ำ จึงเริ่มเข้าร่วมกับจังหวัดอื่นเพื่อดูแลรักษาป่า และปรับแนวทางการเกษตรและการประมงของพื้นที่ให้เหมาะสม เช่นการกำหนดแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา การห้ามจับสัตว์น้ำ การกำหนดพื้นที่การทำประมงและการเกษตร

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า ทุกชุมชนริเริ่มสร้างความร่วมมือกันในเรื่องการทำเกษตร ประมง และวิสาหกิจชุมชนหลากหลายรูปแบบด้วยตนเองและต่างเริ่มเห็นปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำ แต่ยังขาดการมีมุมมองร่วมกันถึงสาเหตุของปัญหาทางธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาประสบความสำเร็จนั้น ต้องเป็นความร่วมมือของคนในชุมชนเองที่จะมองเห็นปัญหา และมีความกระตือรือร้นที่จะแก้ไข ซึ่งปัญหาต่างๆ จะไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืนหากไปกระทบกับพื้นที่อื่นหรือในอนาคตของพื้นที่ตนเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่ถูกต้อง รวดเร็ว และมีวิธีการแก้ไขได้เหมาะสมจึงเป็นเรื่องสำคัญ จากการเก็บข้อมูลจะเห็นได้ว่า การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ความรู้ วิธีการทำงานและการร่วมกำหนดเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการน้ำ ผ่านการลงพื้นที่เพื่อรับฟังข้อคิดเห็น สร้างความเข้าใจ และยังจัดเวทีให้พูดคุยกัน เขื่อนสิริกิติ์ที่มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชนตลอดกลุ่มน้ำตั้งแต่ก่อสร้างเขื่อนในปี พ.ศ.2511 ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงริเริ่มลงพูดคุยกับแต่ละชุมชนและจัดพื้นที่ให้ความรู้ รับฟังความคิดเห็นและร่วมแก้ไขปัญหา โดยมีหลักการที่สำคัญคือ การให้ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ให้การสนับสนุนเชื่อมโยงประสานให้เกิดความร่วมมืออันส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือการศึกษาแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) การบริหารจัดการน้ำ และ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการวิจัยพบว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การที่เขื่อนสิริกิติ์จัด “การเสวนาด้านน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ” เป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งในช่วงแรกจะเป็นไปเพื่อแก้ปัญหาความไม่เข้าใจเพราะต้นน้ำเห็นว่าตนเองต้องทนกับน้ำแล้ง และน้ำหลาก ทางท้ายน้ำกลับมีน้ำใช้อย่าง

พอดีตลอด ส่วนทางท้ายน้ำเห็นว่าในช่วงหลังเกิดปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากต้นน้ำทำลายป่ามาก การเสวนาดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมประมาณ 200 คนจากทุกชุมชนและหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลจากจังหวัดพิษณุโลกให้คำสัมภาษณ์ไว้ว่า (เกษตรกรจังหวัดพิษณุโลก, การสื่อสารสวนบุคคล, 6 ธันวาคม 2565) “...ตอนแรกก็คุยกันไม่รู้เรื่องนะ ระหว่างคนข้างล่าง (พื้นที่กลางน้ำและปลายน้ำ) กับคนข้างบน (พื้นที่ต้นน้ำ) เพราะคิดว่าคนข้างบนโค่นป่า ป่าก็เลยหมด คนข้างบนก็คิดว่าเราใช้น้ำอย่างเดียว ไม่ได้ดูว่าป่าไม่มีแล้ว 2 ปีแรกคุยกันไม่รู้เรื่อง ลูกหนีไปบ้าง ว่าใส่กันแรงๆ พอปีที่ 3 ค่อยตกลงกันได้ คุยกันนะ ที่นี้เราก็ก่อนจะว่าคนเหนือเขาไม่เคยมีไฉน เขาก็ต้องรุกป่า ทำไร่ข้าวโพดไปเรื่อย ตอนหลังป่าหมด... ก็คุยกันให้รู้เรื่องเพราะได้เชื่อมสิริกิติ์เป็นแกนกลาง ผนึกให้พวกเรา 5 จังหวัดเนี่ยรวมกัน...”

กิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือเชิงประจักษ์ที่เกิดจากการร่วมมือของชุมชน โดยมีส่วนงานอื่นให้การสนับสนุนคือ การร่วมสร้างป่าที่จังหวัดน่าน เริ่มจากกลุ่มผู้ใช้น้ำจังหวัดนครสวรรค์ ประมาณ 200 คน ร่วมกับชุมชนอื่นตลอดลุ่มน้ำ เป็นการปลูกป่าที่อำเภอบ่อเกลือ อำเภอนาหมื่น อำเภอนาเยีย อำเภอนาหว้า จังหวัดน่าน โดยหลายชุมชนจากทั้ง 5 จังหวัดตลอดลุ่มน้ำ ตกลงกันว่าขอให้สมาชิกจ่ายเงินคนละ 1 บาทต่อไร่ที่ตนเป็นเจ้าของ การจัดเสวนาดังกล่าวส่งผลให้ผู้คนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เกิดความตระหนักรู้เพราะแลกเปลี่ยนข้อมูล การสร้างกฎกติการ่วมกัน เชื่อมสิริกิติ์ให้เกียรติผู้คนในลุ่มน้ำในการทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่เกิดการเรียนรู้ร่วมด้วย ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ดี ดังที่ผู้ให้ข้อมูลจากเชื่อมสิริกิติ์ได้กล่าวไว้ว่า “...โครงการเสวนาคือการให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วเราก็มีการร่วมมือกันจัดตั้งกองทุนพัฒนาลุ่มน้ำน่าน กองทุนตรงนี้สำคัญมากนะครับเพราะจะได้ช่วยเราดูแลตลอดไป กองทุนมาจากผู้ใช้น้ำ และการไฟฟ้าฝ่ายผลิตก็เข้าไปร่วมอย่างในปีก็สร้างฝายระบายน้ำ มีการปลูกมะม่วงหิมพานต์แทนข้าวโพด การแจกกล้า แจกยางนาต่างๆ สนับสนุนการป้องกันแนวไฟฟ้า มองเครื่องเป่าลม และโครงการปลูกต้นไม้ในในเด็กๆ แล้วก็การสื่อสารระหว่างกันเรื่องปริมาณน้ำที่จะใช้นะครับ...” (เกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์, การสื่อสารสวนบุคคล, 4 มีนาคม 2565)

แนวทางการพัฒนาเรื่องการบริหารจัดการน้ำที่กล่าวมานี้ เป็นการบริหารจัดการน้ำร่วมกันของตลอดลุ่มน้ำโดยได้มีการแบ่งเป็นพื้นที่จังหวัด ด้วยทุกชุมชนเห็นปัญหาร่วมกันว่า หากขาดน้ำจากต้นน้ำ ส่วนกลางน้ำก็อยู่ไม่ได้เพราะไม่มีน้ำใช้ ส่วนปลายน้ำ แม้ว่าจะมีพื้นที่รับน้ำฝนแต่ก็ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องได้รับน้ำจากเชื่อมสิริกิติ์ด้วย และแต่ละชุมชนยังมีการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่โดยเฉพาะการตั้งกฎเกณฑ์การเปิดประตูน้ำ การกำหนดวันสูบน้ำ และมีระเบียบว่าหากใครฝ่าฝืนจะมีคณะกรรมการของชุมชนเป็นเสมือนผู้คุมกฎและลงโทษ เช่นการให้ออกจากกลุ่ม หรือการไม่ให้เข้าร่วมการขายสินค้าทางการเกษตร

อีกแนวทางการพัฒนาที่จะสร้างความยั่งยืนคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการมีรายได้ที่มากขึ้นจะเห็นได้ว่า ทุกชุมชนมีการประกอบอาชีพและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เชื่อมสิริกิติ์มีส่วนร่วมโดยเฉพาะการหาแหล่งข้อมูลจากหน่วยงานทางการเกษตรของรัฐเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ การหาตลาด การประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การผลิตและแปรรูปเม็ดมะม่วงหิมพานต์ การทำน้ำพริก กาแฟ กลัวย การทอผ้า รวมถึงการบริหารเช่น การท่องเที่ยวชุมชน ภายใต้วิธีการสนับสนุนที่มีหลักการว่า ชุมชนจะต้องอยู่ได้ด้วยตนเอง และพึ่งตนเองได้ในที่สุดคือ เชื่อมสิริกิติ์เป็นผู้เริ่มลงทุนให้โดยไม่รับเงินคืนคืนจนกว่าชุมชนจะสามารถดูแลตนเองได้ ชุมชนที่ต้องการเริ่มต้นจะเข้ามารับการสนับสนุนความรู้ งบประมาณ และช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ และให้ชุมชนจะเป็นผู้บริหารเอง กำไรที่ได้จะใช้จ่ายหรือปันผลในชุมชน และต้องรายงานเชื่อมปีละ 2 ครั้ง โครงการดังกล่าวเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2564 โดยได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี และได้นำส่วนงานอื่นเช่น นักพัฒนาชุมชนมามีส่วนร่วมด้วย อีกความร่วมมือของเชื่อมกับชุมชนที่ชัดเจนคือการสร้างแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะในอำเภอท่าปลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของเขื่อน สิ่งที่กำลังจะเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2566 คือ 1. การให้ชุมชนค้นหาอัตลักษณ์ของตนเองที่ชุมชนเห็นคุณค่าร่วมกัน 2. การทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติและทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ชุมชนได้นำทุนมนุษย์ คือความรู้จากผู้คนทั้งหลายแสดงออกเป็นทุนทางวัฒนธรรม ส่งต่อไปยังคนรอบข้างและลูกหลาน เป็นทุนทางสังคมและเสริมความเข้มแข็งด้วยทุนทางเศรษฐกิจ ผสานการสนับสนุนการพัฒนาจากเชื่อมสิริกิติ์ในด้านทุนความรู้ทางวิชาการ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อขับเคลื่อนสินค้าและบริการชุมชนต่อไป

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา เชื้อนสิริกิติ์มีความมุ่งมั่นจะพัฒนาความร่วมมือเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้จากการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งเพื่อนำมาปรับปรุงแผนปฏิบัติงานอยู่เสมอ โดยในปี พ.ศ. 2564 ได้วิเคราะห์ตนเองไว้ว่า จุดแข็ง เชื้อนสิริกิติ์มีโครงการ CSR ที่โดดเด่นและต่อเนื่อง ด้วยมีทรัพยากรพร้อมให้การสนับสนุน อาทิ มีการสื่อสารเชิงรุกเรื่องการบริหารจัดการน้ำ จุดอ่อน ยังต้องการการบูรณาการงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่างๆ ในเขื่อน เช่นการพูดเรื่องน้ำ พลังงานและภารกิจเขื่อน โอภาส การนำโครงการโดยตุงโมเดลมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่เขื่อน (เริ่มต้นที่เขื่อนสิรินธร) โดยมีกองทุนพัฒนาไฟฟ้าตามนโยบายของรัฐเพื่อสนับสนุนงาน CSR และอุปสรรค ได้แก่ภัยธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินไหว น้ำท่วม วาดภัยภัยแล้ว ไฟ รวมถึงความต้องการใช้น้ำของผู้ใช้น้ำไม่สอดคล้องกัน จากการวิเคราะห์ดังกล่าว เชื้อนสิริกิติ์ เห็นว่าควรแนวทางการพัฒนาไว้หลายเรื่อง เช่นการสร้างนวัตกรรมและการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศสู่สังคมดิจิทัล 4.0 การเพิ่มการบูรณาการการทำงานร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ผู้มีส่วนได้เสีย เรื่องการรับมือภัยพิบัติ การสร้างการสื่อสารเชิงรุกให้มากขึ้นโดยเฉพาะข้อมูลสารสนเทศเหนือน้ำ ท้ายน้ำ ทรัพยากรด้าน CSR และการยอมรับจากชุมชนรอบเขื่อน รวมถึง NGO ด้วย

ผลจากความร่วมมือที่เกิดขึ้นนี้ เกิดจากการพัฒนาที่คำนึงถึง “ทุน” ที่ชุมชนตลอดลุ่มน้ำน่านมีอยู่ ประกอบกับการได้รับการสนับสนุนจากเชื้อนสิริกิติ์อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ นั่นคือความรู้จากการลองผิดลองถูก ทดลองและปฏิบัติจริง มีความเข้าใจกันของคนในสังคมทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนจากกระบวนการที่ร่วมกันสร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมการฟัง การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เทคนิควิธีการบริหารจัดการน้ำและการประกอบอาชีพ มีทุนทางเศรษฐกิจคือมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำการเกษตรที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ การเรียนรู้การปลูกพืชชนิดใหม่ ไม่ว่าจะเป็นมะม่วงหิมพานต์ หรือทุเรียน ทำให้เศรษฐกิจในพื้นที่ดีขึ้นซึ่งทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่า สิ่งสำคัญคือการที่ธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ให้เกิดการพัฒนาคอนในพื้นที่ และเป็นสิ่งที่คนทุกช่วงวัยจะอยู่ร่วมกันได้ด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ได้นำมาอภิปราย 4 ประเด็นด้วยกันคือ

1. **ความร่วมมือ** การพัฒนาที่ยั่งยืนมีความหมายโดยรวมว่า การใช้ทรัพยากรของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ลดทอนโอกาสของคนในอนาคตให้ได้เข้าถึงทรัพยากร เป็นสิ่งที่งานวิจัยนี้พบว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนที่ดีคือการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกับการประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐ เอกชน หรือวิชาการ ในลักษณะของ จตุรภาคี (Quadruple helix) ที่เน้นการสร้างความร่วมมือ (Cluster) การเชื่อมโยง (Connectivity) และการร่วมสร้างสรรค (Innovation Eco-system) (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2561) โดยมีเชื้อนสิริกิติ์เป็นผู้ร่วมดำเนินการหลักในฐานะของภาครัฐ อีกทั้งยังชักนำภาครัฐอื่นๆ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคเข้าร่วม และยังได้ชักนำหน่วยงานทางวิชาการเช่น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) เข้ามาร่วมทำวิจัยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้า ในส่วนภาคเอกชนนั้น ทั้งเชื้อนสิริกิติ์และชุมชนต่างประสานงานให้เข้ามามีส่วนร่วมโดยคำนึงถึงประโยชน์ในอนาคต เช่นการขอสนับสนุนปูนซีเมนต์ให้นักเรียนในโรงเรียนจังหวัดน่านหัดทำห้วย วัง ฝ่าย ดูน ในโรงเรียน การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเกิดจากการเริ่มต้นโดยชุมชนเองเพื่อต้องการพัฒนาชุมชนให้ลูกหลานของตนเองมีงานทำ ไม่ย้ายถิ่นฐานบ้านเกิด

2. **ความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)** หลายประการ กล่าวคือ เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนจากการนำองค์ความรู้ที่เหมาะสมมาจัดทำเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มเกษตรกรแม่ข่ายสร้างเป็นรายได้ที่มั่นคง เป้าหมายที่ 2 ขจัดความยากจนและสร้างความมั่นคงทางอาหาร ปัจจุบันมีการวางแผนการเกษตรและการประมงทั้งระยะสั้นและระยะยาวในชุมชน เป้าหมายที่ 3 ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคน ด้วยบรรยากาศการทำงานร่วมกันทำให้ชุมชนมีความสุขสมบูรณ์ทั้งกายและใจที่ได้อยู่กับผู้คนที่ดีคนเคยและพึ่งพิงกันได้ เป้าหมายที่ 4 ส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ เชื้อนสิริกิติ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก ได้มีกิจกรรมการสอนพิเศษ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ และโครงการการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ในโรงเรียนเช่นการอนุรักษ์พลังงาน การรักษาสิงแวดล้อม และส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพ

เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนพร้อมใช้งานสำหรับทุกคน โดยทุกชุมชนมีวิธีการบริหารจัดการน้ำของตนเอง โดยอาศัยข้อมูลที่แม่นยำจากหน่วยงานราชการในการตัดสินใจการจัดการเกษตรของตนเอง **เป้าหมายที่ 7** ให้ทุกคนเข้าถึงพลังงานที่ยั่งยืนตามกำลังของตน โดยมีการให้ความรู้เรื่อง การใช้พลังงานสะอาดทั้งในและนอกโรงเรียน **เป้าหมายที่ 8** ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน กิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดการจ้างงานและปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ การวางแผนร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตและพัฒนาสินค้า รวมถึงการให้เงินทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ **เป้าหมายที่ 12** สร้างรูปแบบการผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดการใช้พลังงานสิ้นเปลืองและส่งเสริมการใช้ศิลปพลังงานดังที่ได้สนับสนุนในโรงเรียนต่างๆ **เป้าหมายที่ 16** ส่งเสริมสันติภาพและการเข้าถึงทรัพยากรอย่างยุติธรรม คือให้ชุมชนสร้างกฎระเบียบการใช้น้ำร่วมกัน กิจกรรมการร่วมกันปลูกป่าที่จังหวัดน่าน ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกัน และ**เป้าหมายที่ 17** สร้างความร่วมมือระดับสากลที่มีผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการยกระดับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองรวมถึงให้ความสำคัญกับการสร้างนวัตกรรมของชุมชนที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ทำหน้าที่ประสานงานร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมในการสร้างประสบการณ์และกลยุทธ์ความร่วมมือการบริหารจัดการทรัพยากร

จากคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวไว้ว่า การที่จะทำงานได้สำเร็จต้องมี 3 ประการคือ Economic, Ecology และ Equity นั่นคือ การทำงานบนฐานผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อชักจูงให้คนร่วมดำเนินงาน ซึ่งอยู่บนฐานของการรักษาสิ่งแวดล้อมเพราะลำน้ำน่านจะดำเนินงานอย่างต่อเนื่องหากการบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างเหมาะสมทุกคนมีส่วนร่วม และต้องมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม คือต้องมีสิทธิในการให้ความคิดเห็นและร่วมดำเนินงานได้ ทั้งนี้ การทำงานควรทำร่วมกันทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยรัฐมีหน้าที่สร้างความเข้าใจ เชื่อมโยงทุกภาคส่วนให้ทำงานร่วมกัน ภาคเอกชนมีหน้าที่สนับสนุนตามความเหมาะสม ส่วนภาคประชาชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การพัฒนาต่างๆ ยั่งยืนหรือไม่ ซึ่งทุกคนต้องดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีความมุ่งมั่นและควรมีส่วนสำคัญในการคิดริเริ่มและดำเนินงาน เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและมีโอกาสในการแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้งที่ แนวทางการดำเนินงานดังกล่าว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่ระบุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศที่ว่า **“ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน”** (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561)

3. หลักการคิดการพัฒนา กิจกรรมเพื่อสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่าการทำงานเพื่อสังคมของเขื่อนสิริกิติ์ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปเมื่อปี พ.ศ.2562 กล่าวคือจะไม่เป็นการมอบสิ่งของหรือก่อสร้างให้แบบ CSR หรือ Corporate Social Responsibility ที่มีแนวคิดเพื่อให้ความช่วยเหลือตามความประสงค์อย่างไม่ต่อเนื่อง แต่ในการให้ความช่วยเหลือในระยะหลังนี้ จะเริ่มจากการสอบถามความต้องการของชุมชน โดยชุมชนต้องแสดงถึงการให้ความร่วมมือกับการพัฒนาด้วย เช่นชุมชนคิดริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ หรือมีเป้าหมายและแผนการดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างชัดเจน เช่น ต้องการสร้างฝายขนาดเล็กในพื้นที่เอกชนในจังหวัดน่าน ชุมชนจะต้องนำเสนอข้อมูลของการสร้างฝาย ตั้งแต่ผลดี ผลเสีย ผลกระทบ และได้รับอนุญาตจากเจ้าของพื้นที่ จากนั้น เขื่อนสิริกิติ์จะสนับสนุนเงินทุนและขอรับบริจาคปูนจากภาคเอกชนให้โดยประชาชนเป็นผู้ดำเนินการหรือการเปิดกองทุนสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนน้ำพริกของอำเภอท่าปลาโดยไม่ได้รับเงินคืน แต่ให้ชุมชนบริหารเอง รายงานกลับมาที่เขื่อนปีละ 2 ครั้ง การร่วมทำงานระหว่างชุมชนที่เป็นผู้ริเริ่ม ภาครัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุนนั้น ดังกล่าวตรงกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ว่า **“ระเบิดจากข้างใน การปลูกป่าในใจคน และการพึ่งตนเอง”** (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2559)

ความร่วมมือของการพัฒนากลุ่มน้ำน่านนี้จำเป็นต้องทำโดยต่อเนื่อง **สม่ำเสมอ** โดยแท้จริงแล้วแต่ละชุมชนได้ดำเนินงานมาก่อนหลายปี เช่นที่จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งดำเนินงานด้วยชุมชนเองมากกว่า 20 ปี แต่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ ทำให้ส่งผลถึงพื้นที่อื่น ทั้งนี้ เพราะมิได้มีการวางแผนร่วมกันทั้งในเรื่องการบริหารจัดการน้ำมาก่อน เมื่อมีปัญหาได้มีการร่วมกันวิเคราะห์ถึงสาเหตุประกอบกับไม่มีพื้นที่และผู้ประสานงานให้ได้พูดคุยกัน

เหมือนสิริกิติ์เป็นเสมือนตัวกลางให้ชุมชนจากหลายพื้นที่ได้พูดคุยกัน ในแต่ละปีจะมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้จากหน่วยงานบริหารจัดการน้ำต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และออกเยี่ยมเยียนชุมชนเพื่อรับฟังปัญหาโดยตลอด อีกแนวทางหนึ่งที่โดดเด่นคือ การส่งเสริมให้ชุมชนริเริ่มสร้างงานสร้างอาชีพด้วยตนเอง เห็นว่าการทำการเกษตรแบบเดิมนั้นไม่เพียงพอ จึงแสวงหาแนวทางการเพิ่มรายได้ ด้วยการเพิ่มเติมความรู้เรื่องการแปรรูปอาหาร หรือการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรมที่เริ่มดำเนินงานโดยคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ พบว่าได้นำความรู้เรื่องการใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการหาความรู้และการประชาสัมพันธ์เพื่อจัดกิจกรรมสร้างรายได้ให้กับชุมชน

อีกปัจจัยที่สำคัญคือ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างภาครัฐกับชุมชน และระหว่างชุมชนเอง ในช่วงโรคระบาด COVID-19 เป็นช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านที่ชุมชนได้สื่อสารกันมากขึ้นทั้งภายในชุมชนลุ่มน้ำน่านและนอกกลุ่มน้ำ รวมถึงการรับข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบเรื่องการบริหารจัดการน้ำแบบ Real Time ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านการดำเนินชีวิตที่สำคัญ การที่ชุมชนพยายามพัฒนาด้วยตนเองที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสังคมโลกที่เปลี่ยนไปอย่างเหมาะสม มีเครือข่ายความร่วมมือที่ขับเคลื่อนร่วมกันอย่างเข้มแข็งโดยคำนึงถึงผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมนี้ ถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ หน่วยงานรัฐที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อร่วมพัฒนา ควรมีส่วนงานที่รับผิดชอบกิจกรรมเพื่อสังคมโดยเฉพาะเพื่อต่อเนื่อง มีกระบวนการเชิงวิชาการที่ชัดเจนและประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งกับชุมชนที่ร่วมดำเนินงานและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมเฉพาะเรื่องเช่นการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการน้ำ การสร้างการรับรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติในเชิงลึก เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างชัดเจนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และขอขอบคุณที่ปรึกษาโครงการวิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2557). *โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ลุ่มน้ำน่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พื้นที่ที่ 1-10 กลุ่มน้ำตวง (บ้านน้ำตวง, บ้านน้ำกิว, บ้านสว่าง) ตำบลน้ำพาง อำเภอมะจิม จังหวัดน่าน*. <https://www.dnp.go.th>
- เชื่อนสิริกิติ์. (2564). *แผนปฏิบัติการเชื่อนสิริกิติ์ ประจำปี 2564*. คณะทำงานวิชาการและวางแผนเชื่อนสิริกิติ์.
- ชูศักดิ์ วิทยากัด และคณะ. (2546). *โครงการวิจัยประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนเมืองน่าน : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธวัช นันตะเงิน. (2557). *ประวัติศาสตร์ท่าปลา*. เทศบาลตำบลท่าปลา.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2559). *หลักการทรงงาน*.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2561). *สร้างเครือข่ายนวัตกรรม*. <https://www.nia.or.th>

สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561 -2580 (ฉบับย่อ)*.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุนทรชัย ขอบยศ. (2562). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ว่าด้วยแนวคิดและแนวทางเชิงประยุกต์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน*. โครงการผลิตและเผยแพร่ตำราและผลงานวิชาการ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

หน่วยปฏิบัติการวิจัยระบบการจัดการแหล่งน้ำ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553) *โครงการศึกษาการศึกษา
ด้านแหล่งน้ำเพื่อการจัดการน้ำของกลุ่มน้ำน่านเชิงกลยุทธ์*. <http://project-wre.eng.chula.ac.th>